

ELM VƏ TƏHSİLƏ KİTABXANA XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİ

Elnur Nəzərəliyev

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun dissertantı

Bakı, Bakı Oksford Məktəbi

elnur.nazaraliyev@bakuoxfordschool.net

Elm və təhsilə kitabxana xidmətinin təşkili

Xülasə: Məqalə kitabxanaların təhsildə rolu və informasiya təhsili üçün İKT-nin roluna həsr olunmuşdur. Əsas diqqət təhsil layihələrinə daxil olan məktəb kitabxanaları şəbəkəsinin çoxşaxəli təhlilinə yönəldilmişdir.

Организация библиотечного обслуживания науки и образования

Статья посвящена роль библиотек в образовании и роль ИКТ для информационной образования, Основной фокус уделяется на многоплановый анализ деятельности сети школьных библиотек, которые включены в образовательные проекты.

The arrangement library service for science and education

The role of the library in education and the role of ICT for information education, were reflected in the article. The projects which embrace school library system and their running perspectives were discussed.

Açar sözlər: təhsil, kitabxana xidməti, informasiya kommunikasiya texnologiyaları

Key Words: education, library service, information communication technologies

Ключевые слова: образование, библиотечный сервис, информационные и коммуникационные технологии

Giriş: Kitabxanalar bəşəri fikirləri özündə əks etdirən, onu ələyərək nəsilərə ünvanlayan, əlyazma kitablarını toplayıb saxlayan ilk mədəni müəssisələr, informasiya daşıyıcılarıdır. Elmi fikrin, tarixi yaddaşın mərkəzi kimi böyük sosial instituta çevriliblər. Beləliklə, ən qədim dövrlərdən kitab və kitabxana anlayışları bir-biri ilə sıx əlaqədə inkişaf etmiş, biri digərinin inkişafına zəmin yaratmışdır. Kitablardan kitabxanaların yaranması üçün əsas vasitə olduğu kimi, kitabxanalar üçün əsrlər boyu kitab istehsal edən, kitabın üzünü köçürüb çoxaldan, onun miqdarını artıran, onu qoruyub saxlayan bir müəssisə kimi böyük işlər görmüş, demək olar ki, qədim dövrlərdə kitabçılığın inkişafına əsaslı zəmin yaratmışdır. Qədim dünyanın böyük kitabxanaları saray, kilsə, monastr, məscid və mədrəsə kitabxanaları kitabın üzünü köçürüb çoxaltmaq, onu texnoloji cəhətdən tərtib etmək üçün kitabxananın yanında xüsusi emalatxanalar yaradırdılar. Belə emalatxanalarda yüzlərlə adam işləyir, kitab istehsalı ilə məşğul olurdular. Beləliklə, kitabxanalar qədim dövrdə və orta əsrlərdə ancaq kitabı toplayıb saxlayan yox, həmçinin kitabın üzünün köçürülüb çoxaldılmasında, onun istehsalında və yayılmasında iştirak edən müəssisələr kimi də fəaliyyət göstərirdilər. Ölkəmizin tarixində belə kitabxanalara misal olaraq saray kitabxanalarını və mədrəsələrin kitabxanalarını göstərə bilərik.

Məsələnin qoyuluşu: XX əsrdə dünyada baş verən həm siyasi, həm də elmi-texniki tərəqqi kitabxanalar arasında fəaliyyətin inteqrasiya təmayüllərini daha da gücləndirdi. Dünyanın iri və qabaqcıl kitabxanaları ikitərəfli və çox-tərəfli əməkdaşlıq layihələri ilə kitabxana-informasiya fondlarını genişləndirmək, resurslarını zənginləşdirmək, xüsusilə də elmi informasiya kütlələrini daha operativ toplayıb xidmətə vermək səylərini artırmağa başladılar. Elmi texniki tərəqqi kitabxanaların fəaliyyətində yeni keyfiyyətlər tələb edirdisə də, digər tərəfdən yeni texniki imkanlar yaradır və kitabxana-informasiya fəaliyyətinin ixtiyarına verirdi.

Məsələnin izahı: Tarixi təkamülün sonrakı mərhələlərində də təhsil prosesi insan cəmiyyətinin toplamış olduğu elmi biliklərin öyrənilməsinə yönəldilmişdi və bu proseslərin bütün səviyyələrində kitabxana faktoru iştirak etmişdi. Tarixi təcrübə göstərir ki, insan cəmiyyəti daha çox elmi biliklər əldə etdikcə tədris prosesi bir o qədər mürəkkəbləşir və təkmilləşirdi. Bu qarşılıqlı əlaqə müasir dövrümüzdə qədər öz asılılığını qoruyub saxlamış və özünün ən mükəmməl və mürəkkəb şəklini almışdı. Kitabxanalar müasir elm və təhsil sisteminin daxili strukturuna daxil olmuşdu və təcrübə sübut edir ki, kitabxana-informasiya fəaliyyəti olmadan nə təhsilin, nə də keyfiyyətli elmi inkişafın həyata keçirilməsi mümkündür deyil.

Müasir dövrdə kitabxanaların elm və təhsil proqramları ilə qarşılıqlı əlaqələrini öyrənmək, onu proqnozlaşdırmaq və optimal modelini qurmaq ölkədə elm və təhsilə informasiya xidmətinin düzgün təşkili baxımından əhəmiyyətlidir. Tədqiqatlar göstərir ki, elm və təhsilin informasiya təminatı qloballaşsınsa eyni zamanda bu proses sürətlə kommersionlaşır. Bu tendensiyaları öyrənmək, elm və təhsilin informasiya xidmətini müasir tələblər səviyyəsində həyata keçirmək müasir kitabxana-informasiya xidmətinin qarşısında duran mühüm vəzifələrdəndir. Bu baxımdan aşağıdakı istiqamətlərdə fəaliyyətin təmin edilməsi qarşıda durur.

1. Beynəlxalq və regional elmi və mədəniyyətlərarası əlaqələrə xidmət etmək.

2. İnternetdə elmi və mədəni rəngarəngliyi və Azərbaycan kontentini artırmağa xidmət etmək.

3. Pedaqoq, alim və bütün informasiya istifadəçilərinə resursların əlçatılığını təmin etmək.

4. Partnyor-müəssisələrin ölkədaxili və ölkələrarası rəqəmsal texnologiyalardan istifadə imkanlarını genişləndirmək.

Elm və təhsilin qloballaşmış dünyada informasiya təminatının təşkili sahəsində Konqres kitabxanası, YUNESKO-nun strukturları, İFLA və bir çox beynəlxalq təşkilatlar layihələr təşkil etməkdədirlər ki, Azərbaycanın bir sıra kitabxanaları bu layihələrdə yaxından iştirak edirlər. Son illərin təcrübəsindən çıxış edərək deyə bilərik ki, Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Prezident Kitabxanası, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi kitabxanası ilə yanaşı bir sıra ali məktəb kitabxanaları da bu istiqamətdə fəaliyyətlərini genişləndiriblər.

Hal-hazırda beynəlxalq, qrup və regional məstablarda inteqrasiya prosesləri də genişlənir. Bu proseslərin çox əhəmiyyətli bir hissəsini elmi-texniki informasiya mübadiləsi təşkil edir.

Həyata keçirilən beynəlxalq layihələr müxtəlif istiqamətlərdə global informasiya məkanını formalaşdırır və dünyanı yeni reallıqlarla qarşı-qarşıya qoyur. Qeyd olunan problemlər də müasir dövrün global çağırışı olaraq qarşıya çıxır. Kitabxanaların baş verən qloballaşmada müasir tələblərə cavab verməsi kitabxananın maddi-texniki bazası ilə birbaşa bağlıdır və layihələrin idarə olunması sahəsində kitabxanaların rəhbərliyinin "Proyekt menecment" sahəsində xüsusi bacarıqları tələb olunur. Beynəlxalq layihələrin təhsil və elmin inkişafına əhəmiyyətli dəstəyi Proyekt menecmentin rəşional təşkilindən asılıdır. Bu istiqamətdə müstəqil tədqiqatlara ehtiyac var.

Bu gün informasiya cəmiyyətinin və dünya ölkələri ilə rəqabətə girə biləcək yüksək texnologiyalı milli iqtisadiyyatın yaradılması bir çox ölkələrin dövlət siyasətinin əsas istiqamətinə çevrilmişdir. Bu ölkələrdə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sahəsi inkişafın aparıcı amili kimi çıxış edir. Bu sahə dövlətlərin siyasi, iqtisadi və sosial fəaliyyətinə aktiv təsir edərək ictimai münasibətlərin formalaşmasını təmin edir. İnformasiya cəmiyyətində təhsil sisteminin necə qurulması, təhsilin inkişafı üçün hansı texnologiyalardan və necə istifadə edilməsi hazırda əsas məsələlərdən biridir.

İnformasiya texnologiyası elmi-texniki tərəqqinin inkişafı, informasiya emalı üçün yeni texniki vasitələrin yaradılması ilə təyin olunan bir neçə təkamül mərhələsi keçmişdir. Müasir cəmiyyətdə informasiya emalı texnologiyasının əsas texniki vasitəsi texnoloji proseslərin işlənilməsi və istifadə olunması konsepsiyasına, həmçinin nəticə informasiyanın keyfiyyətinə ciddi təsir etmiş kompüterlər hesab olunur. Kompüterlərin informasiya mühitində tətbiqi və telekommunikasiya vasitələrindən istifadə olunması informasiya texnologiyasının inkişafını yeni mərhələyə çatdırdı. Bununla da yeni informasiya texnologiyaları mərhələsi başlandı.

Dünya iqtisadiyyatı daha çox bilik yönümlü olduğundan ölkələrin təhsil sistemlərindən də məhz bu tələblərə cavab verən sistemlərin qurulmasını tələb edir. Bu amil inkişaf etmiş ölkələrdə təhsilin informasiyalaşdırılması üçün sistemli şəkildə mərhələli islahatların keçirilməsinə səbəb olmuşdur. Bu islahatlar iki mərhələdə, 2003-cü ildə Cenevrədə, 2005-ci ildə isə Tunisdə keçirilmiş İnformasiya cəmiyyətinin qurulması problemlərinə həsr olunmuşdünya sammitində təhsilin daha çox informasiyalaşdırılması və modernləşdirilməsi məsələlərinə önəmli yer verilmişdir.

Respublikamızda da bu sahədə ciddi addımlar atılmışdır. 2003-cü ildə prezidentin sərəncamı ilə İKT-nin geniş tətbiq edilməsi və inkişafı haqqında "Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə Milli Strategiya (2003-2012-ci illər)" sənədində hazırki dövrdə 7 Azərbaycan üçün məhz təhsil sahəsi İKT-nin tətbiq istiqamətləri içərisində ən yüksək prioritetə malik sahə hesab edilmişdir [13, s.1-3].

AR Prezidentinin 2005-ci il 21 avqust tarixli 355 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı proqramı (2005-2007-ci illər)"nin həyata keçirilməsi ilə böyük işlər görülmüşdür.

Proqramın əsas məqsədi Azərbaycan Respublikasında yeni informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə təhsilin keyfiyyətini yüksəltməyə xidmət edən, bütün pillə və səviyyələrdə vətəndaşlara təhsil almaqla bərabər imkanları təmin edən, ölkə təhsil informasiya sisteminin dünya təhsil sisteminə inteqrasiyasına imkan verən vahid təhsil informasiya mühitini yaratmaq və əhalini informasiyalaşdırılmış cəmiyyətə hazırlamaqdır.

Təhsil sisteminin informasiyalaşdırılmasını təmin etmək məqsədilə aşağıdakı istiqamətlərdə məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

- təhsil sisteminin vahid informasiya məkanının qurulması;
- kompüter texnikası əsasında qurulan yeni informasiya texnologiyalarının mənimsənilməsinin və onun bütün imkanlarından istifadə olunmasının təmin edilməsi;
- ölkənin təhsil sisteminin səmərəli idarə olunmasının təmin edilməsi;
- elmi-metodik işlərin səmərəliliyinin artırılması;
- beynəlxalq informasiya şəbəkələri vasitəsi ilə dünya ölkələrinin təhsil müəssisələri ilə səmərəli əlaqələrin yaradılması.

Prezidentin 2008-ci il 10 iyun tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "2008-2012-ci il illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı" ölkəmizdə müasir İKT-ni geniş şəkildə tətbiq etməklə vahid ümummilli təhsil mühitinin yaradılması və əhalinin bütün təbəqələrinin keyfiyyətli təhsil almaq imkanının təmin edilməsi məqsədinə xidmət edir. Bu proqram çərçivəsində böyük bir layihə olaraq "Xalq Kompüter" layihəsi həyata keçirilmişdir.

Nəticə: Bütün Avropa ölkələri İKT-dən müxtəlif sahələrdə, o cümlədən Azərbaycanda da təhsil sahəsində istifadəni nəzərdə tutan milli strategiyalar qəbul etmişlər. 2015-ci il 19 yanvar tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"nın həyata keçirilməsi ilə bağlı Fəaliyyət Planı"nda təhsil sisteminin bütün pillələrinin yeniləşməsi ilə bağlı mərhələlərlə həyata keçiriləcək tədbirlər sistemi öz əksini tapmışdır. Təbii ki, hazırki şəraitdə təhsilin inkişafı müasir texnologiyasız mümkün deyil. Elə bu səbəbdən də İKT-nin təhsil sahəsinə transfer edilməsi və genişləndirilməsi prioritetə çevrilib. Bu gün dünyanın əksər ölkələrinin təhsil sistemində informasiya texnologiyalarının tətbiqi xeyli yeniliklərə yol açsa da, məktəblərin informasiyalaşdırılmasında həlli çətin problemlər də var. Bir çox hallarda bu strategiyaların məqsədi şagirdlərə, eyni zamanda müəllimlərə lazımi İKT bilikləri verməkdir. Digər vacib cəhət məktəblərin müasir texnologiya və infrastrukturla təchiz edilməsidir. Siyasətin və strategiyanın təyin edilməsi mərkəzi səviyyədə baş versə də, bu siyasətin həyata keçirilməsi ilə çoxlu

sayda yerli qurumlar və məktəblər məşğul olur. Demək olar ki, bütün ölkələr eləcə də Azərbaycan təhsildə İKT-ni dövlət səviyyəsində maliyyələşdirir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Təhsil Problemləri İnstitutu. "Təlim prosesində yeni pedaqoji və İKT texnologiyalardan istifadənin elmi əsasları və təlimin keyfiyyətinə onların təsiri" hesabat. Bakı, 2012
2. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. B., "Təhsil" jurnalı, 2013,
3. Book_I_Full."Elm V_ Təhsildə_ Informasiya və_ Kommunikasiya Texnologiyalarının Tətbiqi " məqalələr. Bakı, 2007
4. Fazilova İlah_. Yeni informasiya texnologiyalarının öyrənmə prosesinə_ Tətbiqində müəllimin rolu. Bakı, 2015

Rəyçi: p.ü.f.dok., dos. N.İ.İsmayilov